

Πόλεις καὶ μνήμες

Ποιμαντική ἐνεργοποίηση τῆς μνήμης τῶν πόλεων*

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Οἱ στόχοι μιᾶς τέτοιας ἐνεργοποίησης

Ἡ λέξη ἐνεργοποίηση μᾶς παραπέμπει κυρίως στὴν αὔξηση τῶν χημικῶν ιδιοτήτων, φυσικῶν ἢ βιολογικῶν ἐνὸς σώματος. Ἀπὸ ψυχολογικὴ ὁμως ἄποψη, ὅταν π.χ. μιλάμε γιὰ ἐνεργοποίηση μιᾶς τάσεως, μᾶς παραπέμπει στὸ γεγονός ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὅποιο, μία τάση ποὺ ἀγνοεῖτο πρὶν ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο, γίνεται συνειδητὴ κατόπιν ὠριμάνσεως ἀπὸ ἐξωτερικὸ γεγονός. Ἡ ποιμαντικὴ ἐνεργοποίηση τῶν μνημῶν μιᾶς πόλης ἢ τῆς μνήμης τῶν πόλεων μεταξὺ ἄλλων σκοπεύει στὸ νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο νὰ ξεφύγει ἀπὸ μία μονοδιάστατη ἀντίληψη τοῦ χρόνου ὡς παρόντος καὶ τοῦ τόπου ὡς ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, στὴ διάσταση μόνο τοῦ τώρα, τοῦ σύν-χρονου.

Ὁ κόσμος, ἀκόμα καὶ ὡς «σφαιρικὸ χωριό», καὶ ὅταν τὸν θεώμεθα σὲ μία ἐγκάρσια τομῆ, δὲν ἐξαντλεῖ τὶς διαστάσεις του μέσα στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο¹. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ συλλάβουμε τὴ σφαιρικότητά του καὶ τὸ πολυδιάστατό του ἀπαιτεῖται μία διαχρονικὴ, διαμήκης τομῆ μέσα στὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρο, στὸ χρόνο ὡς παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον μὲ τὶς χωρο-τοπικὲς συναρτήσεις του. Ἡ *διαχρονικότητα* καὶ ἡ *διατοπικότητα* συνιστοῦν τὴν ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος ὡς ὄν στὸν κόσμο μὲ παράλληλη θεώρηση τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς ὄντος διαπροσωπικοῦ ποὺ οἱ σχέσεις του διαπλέκονται μὲ πρόσωπα τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐνδεχομένως ὁ ὅρος *διαχωρο-χρονικὴ-ἄνθρωπο-γεωγραφία* θὰ ἀπέδιδε αὐτὴ τὴ νέα προσέγγιση.

Αὐτὴ ὁμως ἡ ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη καὶ θεώρηση κινδυνεύει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ διασπασθεῖ καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ ζεῖ ἀποσπα-

σματικὰ σὲ κλάσματα τοῦ χρόνου καὶ σὲ θραύσματα τοῦ χώρου ἔχοντας χάσει ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ ὅλον, τὸ καθολικόν, τὴ δυνατότητα νὰ ἀποτυπώσει σὲ ἓνα *ὀλογράφημα* πολλαπλὲς διαδρομὲς μέσα στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο.

Ἡ Θεία Λειτουργία ὡς πειραματικὸς τόπος καὶ χρόνος αὐτῆς τῆς ἐνεργοποίησης

Παρ' ὅλο ὅμως αὐτὸν τὸν κίνδυνο δὲν ἀποκλείεται ὁ πιστὸς νὰ μπορέσει νὰ ζήσει αὐτὴ τὴν ὀλοκληρωμένη ἐνότητα. Μπορεῖ νὰ τὴ βιώσει μέσα στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα μέσα στὴ θεία Λειτουργία σ' αὐτὸ ποὺ ἡ Θεολογία ὀνομάζει *λειτουργικὸ χρόνο καὶ χῶρο*. Μιὰ τέτοια βίωση δὲν εἶναι προορισμένη νὰ γίνῃ αἰσθητὴ μόνο στὴ ἀπομόνωση τῆς λειτουργίας. Ἡ μεταμόρφωση τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου ποὺ ἐνεργεῖται στὴ Θεία Λειτουργία καὶ ποὺ ἀποδίδει στὸ χρόνο καὶ τοὺς χώρους τὶς πραγματικὲς τοὺς διαστάσεις μπορεῖ νὰ συνεχιστεῖ καὶ ἐκτὸς καὶ μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἐνεργοποίηση τῆς μνήμης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἐφ' ὅσον ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἓνας τόπος ἐνεργοποίησης τῆς μνήμης καὶ τῶν μεμονωμένων πιστῶν καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας δίνει καὶ τὸ ἔναυσμα αὐτῆ ἢ μνήμῃ νὰ συνεχίσει νὰ ἐνεργοποιεῖται καὶ ἐκτὸς Θ. Λειτουργίας καὶ μετὰ τὴ Θ. Λειτουργία².

Στὴν παρούσα εἰσήγησή μου δὲν θὰ ἐπιμείνω ὡς πρὸς τὴ θέση τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης στὴ Θ. Λειτουργία γιατί αὐτὸ ἔχει ἤδη ἀποτελέσει ἀντικείμενο μιᾶς ἰδιαίτερης ἐπισημονικῆς μου μονογραφίας³. Αὐτὸ ποὺ θέλω νὰ τονίσω εἶναι ὅτι ὁ πιστὸς μέσα στὴ Θ. Λειτουργία μὲ τὴν ἐνεργοποίηση τῆς μνήμης εὐαίσθητοποιεῖται στὴν παρουσία προσώπων,

πραγμάτων, καταστάσεων που εκ πρώτης όψεως δεν φαίνονται ως παρόντα. Του γίνονται οικείοι και οικεία, προσλαμβάνουν μιαν άμεσότητα πρόσωπα και πράγματα που συνήθως μόνον έμμέσως αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξή τους. Ο ίδιος ο Χριστός, ή Παναγία, οί Άγιοι και οί Άγιες, οί Άγγελοι, οί κοιμηθέντες και οί ζώντες, τόποι μακρινοί και κοντινοί, χρόνοι άλλοτινοί και τωρινοί και μέλλοντες ακόμη προσεγγίζονται και γίνονται κατά κυριολεξίαν αισθητοί.

Έκείνο που κατά τρόπο γενικό επιδιώκει ή Έκκλησία, να φέρει δηλαδή κοντά τους ανθρώπους άλλων τόπων και τους ανθρώπους με άλλους τόπους να φέρει τους ανθρώπους κοντά στον τόπο τους σε προηγούμενες χρονικές στιγμές αλλά και κοντά με ανθρώπους που έζησαν εκείνες τις εποχές, γίνεται κατά τρόπο θαυμαστό πραγματικότητα μέσα στη Θ. Λειτουργία. Αυτό, βέβαια, γίνεται άφορμή ώστε ή Έκκλησία να επιδιώξει να συνεχιστούν αυτές οί πολλαπλές συναντήσεις και προσεγγίσεις και εκτός Θ. Λειτουργίας και μετά απ' αυτήν.

Μεταφορά μάθησης: «ζητήσαι και σώσαι τὸ ἀπολωλός»

Η Έκκλησία στο μέτρο που ακολουθεί τὰ ίχνη του Κυρίου έρχεται να ζητήσει και να σώσει τὸ χαμένο (Λουκά 10) αλλά και τὸ ξεχασμένο. Τότε μόνο θα έχει ολοκληρώσει τὴν ἀποστολή της αν μπορέσει να υποστηρίξει ὅτι τίποτα δεν χάθηκε απ' ὅτι τῆς ἐμπιστεύθηκε ὁ Κύριος (Προβλ. Ἰωάννου 12), ὅταν μάλιστα ὁ ἴδιος τῆς ἔχει παραδώσει τὴν σκυτάλη σὴν πορεία που ὁ ἴδιος τῆς ὑπέδειξε και ἀκολούθησε.

Η ἱστορία τῆς Έκκλησίας και οί διάφοροι τρόποι με τους ὁποίους αὐτή ἔχει καταγραφεί ἀποτελοῦν πολύτιμα στοιχεία που πρέπει να διατηρηθούν σὴν μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Η Έκκλησία εἶναι μία ἱστορική πραγματικότητα που τὰ ίχνη της ἀνευρίσκονται στο διάβα τῶν αἰώνων. Η πορεία αὐτή μέσα στο χώρο και τὸ χρόνο δεν εἶναι ἄμοιρη τῆς λήθης που χαρακτηρίζει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα.

Η Έκκλησία ἐγγραφομένη ἀναγκαστικά ἐν τόπῳ και χρόνῳ ὑφίσταται σὴν ἐξωτερική

ἐκφρασή της τὶς φθορὲς που συσσωρεύει ή γήινη ὑπαρξή της. Συμμερίζεται τὴ μοίρα τῶν λαῶν και τῶν κρατῶν, τὶς συνέπειες τῶν πολέμων και τῶν ἀντιδικιῶν, τὰ ἀποτελέσματα σεισμῶν, ἀσθενειῶν, λιμῶν και καταποντισμῶν, πυρκαϊῶν, τὴν ἀνοδο και πτώση πολιτισμῶν. Η τοπική Έκκλησία μιᾶς πόλης, ἐνὸς χωριοῦ ζεῖ κι αὐτὴ τὶς περιπέτειες τῆς ἴδιας τῆς πόλης, του χωριοῦ. Η ἱστορία τῆς Έκκλησίας ὅπως και αὐτὴ τῆς πόλης σὴν ὁποία ὑπάρχει, ἐγγράφεται σε πολλαπλὰ ἐπίπεδα και ἀκολουθεῖ πολλαπλὲς διαδρομές.

Η ἱστορία της γραμμένη σε πολλαπλὲς στρώσεις θυμίζει πολλὲς φορὲς ἐγγραφὲς σ' ἓνα *παλίμψηστο κώδικα*⁴. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἓνας χρησιμοποιημένος κώδικας γιὰ λόγους οἰκονομίας χρησιμοποιεῖται γιὰ νέες ἐγγραφές. Γίνεται δηλαδή ἓνα εἶδος ἀνακύκλωσης πρὸ τῆς λέξεως. Η ἀνάγνωση ἐνὸς τέτοιου κώδικα στο σύνολό του εἶναι δυσχερὲς. Εἶναι συνήθως εὐανάγνωστη ή τελευταία χρονολογική ἐγγραφή και μένουμε με τὴν ἐντύπωση ὅτι διαβάσαμε ὅτι εἴχαμε να διαβάσουμε, μέχρις ὅτου με τὴν πρόοδο τῶν τεχνικῶν ἀνακαλύψουμε ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν τελευταία ἐγγραφή ὑπάρχουν και ἄλλες ἐγγραφές που κι αὐτὲς με τὴν βοήθεια ἄλλων μεθόδων μπορούν να διαβαστούν ἀφοῦ κάνουμε σὴν κυριολεξία μία ἀποκωδικοποίηση. Πρὸς μεγάλη μας ἐκπληξη φανερῶνεται τότε στὰ μάτια μας μία σειρά χειρογράφων που ή πρώτη ἐντύπωση θα τὰ ἀπέκλειε.

Και οί τόποι ὅμως, ὅπως και ή πρώτη ὕλη γραφῆς τότε, οί κώδικες, γίνονται σπάνιοι. Οί ἀνθρωποι συνηθίζουν να «χτίζουν πόλεις πάνω σὶς πόλεις»⁵. Να χρησιμοποιοῦν παλιότερα χρησιμοποιημένα δομικά ὕλικά γιὰ καινούργιες οἰκοδομές. Πολλὲς φορὲς σκόπιμα, γιὰ να ἐξαφανίσουν ή να μεταποιήσουν παλιότερα οἰκοδομήματα. Καταστροφές, δηώσεις, φωτιές, πλημμύρες ὀλοκληρώνουν τὸ ἔργο τῶν ἀνθρώπων. Ἐτσι ἓνα σύνολο αἰτίων ή ἀφορμῶν ὀδηγοῦν σε συνεχεῖς μεταμορφώσεις τὶς πόλεις που μεταβάλλονται ταχύτατα και κινδυνεύει να μὴν ἀναγνωρίσεις ὀλόκληρες συνοικίες ή και τὴν πολιτεία που ἀνατράφηκες αν ἐπιστρέφεις ξαφνικά μετά ἀπὸ χρόνια.

Η ἀνάπτυξη μιᾶς πόλης πολλὲς φορὲς γί-

νεται με τέτοιο τρόπο σαν οί χειριζόμενοι τὰ ζητήματα αὐτὰ νὰ θέλουν νὰ ξεχάσουν τὸ ὑπάρχον καὶ αὐτὸ ποὺ ὑπῆρξε πρὶν καὶ «χαλοῦνε συθέμελα καὶ ξαναχτίζουν» καὶ σὺ «παλεύεις νὰ μετακινήσεις ἄλλους καιροὺς γιὰ νὰ ξαναβρεθεῖς» (Γ. Σεφέρης). Εἶναι δυνατὸν ὁ τρόπος ποὺ ἔχει διαμορφωθεῖ τελευταία ἕνας τόπος νὰ μὴν ἀφήνει νὰ διαφανεῖ ἡ προγενέστερη κατάστασή του. Ὁ πολίτης νὰ συνεχίζει τὸ δρόμο του ἀνυποψίαστος γιὰ τὸ ποιοὶ εἶχαν βαδίσει τὸν ἴδιο δρόμο λίγα χρόνια πρὶν, ἀλλὰ καὶ τί συναντοῦσαν στὸ δρόμο τους. Οἱ ἀλλαγές σκηνικοῦ μπορεῖ νὰ ἦσαν πολλὲς ἀλλὰ πολλοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐναλλάσσονταν.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ἡ συμβολὴ μιᾶς ἀρχαιολογικῆς, παλαιογραφικῆς καὶ ἱστορικῆς προσέγγισης τῆς πόλης γιὰ νὰ ἐντοπιστοῦν μὲ τίς πολλαπλὲς ἀναγνώσεις καὶ διερευνήσεις οἱ στρώσεις ποὺ ἔχουν συσσωρευτεῖ κατὰ καιροὺς καὶ οἱ ποικίλες γραφές ποὺ χαράχτηκαν καὶ μένουν ἀνεξίτηλες. Ἐνας ἀπέραντος πλοῦτος θὰ ἀναδυθεῖ στὰ μάτια μας. Τὸ μονοσήμαντο, τὸ μονοδιάστατο θὰ παραχωρήσει τὴ θέση του στὸ πολυσήμαντο, τὸ πολυδιάστατο. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ τότε νὰ ζήσει σὲ πολλαπλὰ ἐπίπεδα καὶ νὰ ἐπιχειρήσει πολλαπλὲς διαδρομές⁶.

(Συνεχίζεται)

* Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀνακοίνωση τοῦ συγγραφέα συζητήθηκε σὲ ὁμάδα ἐργασίας ποὺ εἶχε ὡς θέμα «νέες ποιμαντικὲς ἀστικὲς πρακτικὲς» στὰ πλαίσια τοῦ δευτέρου συνεδρίου τῆς «Διεθνούς Ἐταιρείας Πρακτικῆς Θεολογίας»: *Προκλήσεις τῆς πόλης πρὸς τὴν Πρακτικὴ Θεολογία*, ποὺ ἔγινε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μοντρεάλ στὸν Καναδὰ ἀπὸ 22 ἕως 25 Αὐγούστου 1995. Ἡ ἀρχικὴ εἰσήγηση ἔγινε σὲ γαλλικὴ γλῶσσα. Στὴν προσαρμογὴ του στὰ ἑλληνικὰ κρατήσαμε τὴ δομὴ τοῦ προφορικοῦ λόγου μὲ τὸν ὅποιο καὶ ἐκφωνήθηκε. Περισσότερα γιὰ τὸ συνέδριο βλ. στὸν «Ἐφημέριο» τῆς 1ης Ἰουνίου 1995, σ. 183-184.

1. Τὴν ἔννοια τοῦ «σφαιρικοῦ χωριοῦ» ἀνέπτυξε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ γνωστὸς ἐπικοινωνιολόγος Marcell Mac Luhan (Μάκ Λάχαν). Βλ. τὸ βασικὸ του ἔργο, *Media - Οἱ προεκτάσεις τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήνα, ἐκδ. «Κάλβος», χ.χ., 434 σ. Γιὰ τὴν ἀσκηση τῆς Θεολογίας σ' ἕνα σφαιρικό χωριὸ βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ John S. Pobee στὸ περ. «ministerian formation», τεύχος 61, Ἀπρίλιος 1993, σ. 2-9, μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «Doinj Theologie in A Global villag».

2. Βλ. ἄρθρο μου στὸν «Ἐφημέριο» τῆς 1ης Νοεμ-

βρίου 1994, σ. 352-354, «Ποιμαντικὴ τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης», καὶ στὸ βιβλίο μου *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, σ. 118-124.

3. Ἀ. Μ. Σταυροπούλου, *Μνήμη καὶ λήθη στὴ θεία Λειτουργία*, Ἀθήνα, ἐκδ. «Λύχνος», 1989, 134 σ.

4. Ἡ παρομοίωση ποὺ ἔδωσα τῆς πόλης ὡς παλίμψηστο ἔχει εὐνοϊκὴ ἀποδοχὴ στὸ συνέδριο καὶ στὴ διάρκειά του ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶχα πρωτοστειλεῖ τὴν περιλήψη τῆς ἀνακοινώσεως στὴν ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ. Γιὰ μένα ἦταν εὐχάριστη ἐκπληξη ὅταν στὴν προσφώνησή της πρὸς τοὺς συνέδρους μὲ τὴν ἐναρξη τοῦ συνεδρίου στὶς 22 Αὐγούστου 1995 ἡ ἀντιπρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μοντρεάλ, κυρία Irene Cinq - Mars ἀρχιτέκτων ἡ ἴδια, χαρακτήρισε τὴν πόλη ὡς ἕνα παλίμψηστο χειρόγραφο. Εἶναι ἐνδιαφέρον ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Τίτος Πατριῆος ἐπιμελήθηκε καὶ παρουσίασε στὴν ET-2 μιὰ ἀξιόλογη σειρὰ ντοκυμαντέρ μὲ τίτλο: «Σικελία, ἕνα παλίμψηστο» (τελευταία ἐκπομπὴ στὶς 8 Αὐγούστου 1995).

5. Ὁ ποιητὴς Γιάννης Ρίτσος ἐκφράζει πολὺ παραστατικὰ αὐτὴ τὴ συνήθεια:

*Τὰ σπίτια μας εἶναι χτισμένα πάνω σ' ἄλλα σπίτια
εὐθύγραμμα, μαρμάρινα,
κι ἐκεῖνα πάνω σὲ ἄλλα. Τὰ θεμελιὰ τους
κρατιοῦνται πάνω στὰ κεφάλια ὄρθων ἀγαμάτων,
δίχως χέρια.*

Κάνει ἐντύπωση τὸ «δίχως χέρια» γιὰ νὰ μὴ μποροῦν ἴσως ν' ἀμνηθοῦν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν καταστροφὴ τῶν πόλεων... Ἡ ἐκφραση πάντως «Κτίζοντας τὴν πόλη πάνω στὴν πόλη» ἦταν τὸ θέμα τοῦ φετινοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ἀρχιτεκτονικοῦ Διαγωνισμοῦ «European» (Βουδαπέστη 16 ἕως 18 Ἰουνίου) καὶ ἀφοροῦσε στὴ μεταμόρφωση σύγχρονων ἀστικῶν περιοχῶν. Ὁ θεσμὸς αὐτὸς συνιστᾷ ἕνα μοναδικὸ βῆμα διατύπωσης προτάσεων γιὰ σημαντικότερες ἀρχιτεκτονικὲς καὶ πολεοδομικὲς ἐπεμβάσεις. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Δημήτρη Ρηγόπουλου, «Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ δὲν γνωρίζει σύνορα», στὴν «Καθημερινή» τῆς 14.7.1995.

6. Εἶναι χαρακτηρισικὰ αὐτὰ ποὺ σημείωνε ὁ Χένρυ Μίλλερ ὡς πρὸς τὸ διαχρονικὸ καὶ διατοπικὸ τρόπο ποὺ ὀφείλουμε νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα: «...τὰ γεγονότα μένουν γραμμένα στὴ γῆ τὴν ἴδια... Τίποτα ἀπ' αὐτὰ ποὺ συνέβησαν στὴ γῆ, ὅσοδήποτε βαθιὰ κι ἂν εἶναι θαμμένα, δὲν εἶναι κρυμμένα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ὅρισμένα σημεῖα ξεχωρίζουν σαν σηματοδοτές, ἀποκαλύπτοντας ὄχι μόνον κάποιο στοιχεῖο γιὰ τὸ ἀρχαῖο γεγονός, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός τὸ ἴδιο — ἂν βέβαια τὰ πλησιάσει κανεὶς μὲ ἀπόλυτα καθαρὴ καρδιά. Πιστεύω πὼς ὑπάρχουν πολλὰ στρώματα ἱστορίας καὶ πὼς ἡ τελικὴ ἀνάγνωση τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας δὲν θὰ γίνῃ παρὰ ἀφοῦ ξαναβροῦμε τὸ χάρισμα νὰ βλέπουμε παρελθὸν καὶ μέλλον σαν ἕνα» (Ὁ κολοσσὸς τοῦ Μαρουσιῶ, σὲ μετάφραση Α. Ἀϊδίνη, Ἀθήνα, ἐκδ. «Κάκτος»: Κλασικά, 1981, σ. 184).

Πόλεις καὶ μνήμες

Ποιμαντική ἐνεργοποίηση τῆς μνήμης τῶν πόλεων*

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Βιώσαι τὸ ἀπολωλὸς καὶ τὸ ξεχασμένο ὡς προσωπική ἱστορία τῆς σωτηρίας

Ἄν μία ἀπὸ τὶς λειτουργίες τῆς Ποιμαντικῆς εἶναι ἡ ἐνεργοποίηση τῆς μνήμης τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἦταν ὀρθὴ ἢ ἐνέργεια ἐκείνη πού θὰ ἐπιχειροῦσε ἡ ἐνεργοποίηση αὐτῆ νὰ γινόταν πρὸς τὴν κατεύθυνση διατηρήσεως τῆς μνήμης τῶν πιστῶν στὸ χωρο-χρονικό τους περιβάλλον πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς συνειδητοποιήσεως τοῦ ποῦ ζοῦν τώρα, ἀλλὰ καὶ πῶς ἦταν αὐτὸς ὁ τόπος σὲ παλαιότερες ἐποχές. Αὐτό, βέβαια, μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ ποικίλες πρακτικὲς πού κύριος στόχος τους θὰ ἦταν ἡ ἐπανεύρεση τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο στὴ συνάφειά του μὲ τοὺς ἄλλους, γιὰ τὴν ὁποία κάναμε λόγο στὴν ἀρχὴ τῆς εἰσηγήσεώς μας.

Ἡ σύγχρονη ὀπτικοακουστικὴ τεχνολογία τῶν πολυμέσων μπορεῖ πολλὰ νὰ προσφέρει. Ἀσκήσεις ἐπὶ χάρτου ἀλλὰ καὶ περιπάτοι ἐπὶ τόπου καὶ ξεναγήσεις θὰ ἦσαν τρόποι μαθητείας καὶ σπουδῆς αὐτῆς τῆς ἐνότητος⁷. Ὅπως δὴποτε οἱ τρόποι πού θὰ χρησιμοποιήσουμε θὰ πρέπει νὰ λάβουν ὑπόψη τὶς σύγχρονες παιδαγωγικὲς ἀρχὲς καὶ μεθόδους προσεγγίζοντας ἐξατομικευμένα τὶς διάφορες κατηγορίες πληθυσμοῦ σὲ τὶς ὁποῖες θ' ἀπευθύνονται ἀλλὰ καὶ τὶς παραστάσεις πού ἔχουν οἱ συγκεκριμένοι αὐτοὶ ἄνθρωποι⁸.

Ἄν, βέβαια, ἡ μνήμη καὶ ἡ γνώση πού θὰ προσφερθεῖ πληροφορήσουν κατὰ σωστὸ ἱστορικό τρόπο τὸν σύγχρονο πιστό, ἐν τούτοις σκοπὸς αὐτῆς τῆς ἐνεργείας δὲν εἶναι νὰ παταχθοῦν ἢ λήθη καὶ ἡ ἀγνοία ὡς γνωστικὰ - γνωσιολογικὰ μεγέθη, ἀλλὰ νὰ ἐντάξουν τὸν πιστὸ σ' αὐτὸ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας, ὡς ἱστορίας τῆς σωτηρίας καὶ νὰ τὸν ἐνσωματώσουν «σὲ μέρη καὶ ἱστορίες πού ταξιδεύουν μέσα στὸ χρόνο μὲ μιὰ διάσταση μεταφυσική»⁹.

Πελαγίας Ἀγγελοπούλου, «Υἷδα», λάδι, 85X135 ἐκατ. 1983.

Ἄν, παίρνοντας γιὰ παράδειγμα τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν, ἐπιχειροῦσαμε νὰ διαγράψουμε

τήν ἀρχαία, τὴ ρωμαϊκὴ, τὴν πρωτοχριστιανικὴ, τὴ βυζαντινὴ, τὴν τουρκοκρατούμενη, τὴ νεότερη καὶ τὴ σύγχρονη Ἀθήνα θὰ κάναμε ἓνα ἔργο πολὺ χρήσιμο καὶ πολλαπλὰ ὠφέλιμο. Θὰ ἦταν μία καλὴ ἀρχή¹⁰. Πιὸ σημαντικό ὅμως θὰ ἦταν νὰ δοῦμε πὼς δένονται τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, πὼς πατάει τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο καὶ πὼς μπορούμε «*νὰ γνωρίσουμε τὴ μοίρα μας — κατὰ πὼς λέει κι ὁ ποιητὴς — στριφογυρίζοντας μέσα σὲ σπασμένες πέτρες τρεῖς ἢ ἕξι χιλιάδες χρόνια*» (Γ. Σεφέρης), κι ἀκόμα ν' ἀναγνωρίσουμε πὼς «*σταθερὰ τὰ παμπάλαια πράγματα μέσ' στὰ τωρινά μας ἐπιβιοῦν*» (Ο. Ἐλύτης).

Τότε, χωρὶς φαντασιώσεις ἢ ψευδαισθήσεις ἢ παραισθήσεις βαδίζοντας στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας θὰ συναντᾶς ἀρχαίους φιλοσόφους, τὸν Ἀπόστολο Παῦλο στὴν Πνύκα παρέα μὲ τὸν Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη καὶ τὴ Δάμαρη, μάρτυρες καὶ ἀπολογητὲς, τὸν Βασίλειο καὶ τὸ Γρηγόριο φοιτητὲς στὴν Ἀθήνα, τὸ κλείσιμο τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν καὶ τὰ ἐγκαίνιά τους ὡς χριστιανικῶν, βυζαντινοὺς πρίγκηπες καὶ πριγκήπισσες, φράγκους καὶ καταλανοὺς, τούρκους κατακτητὲς καὶ νεομάρτυρες, τὴν Ὁσία Φιλοθέη μὲ τὶς μοναχές της, τὸν Μιχαὴλ Μπακναῖ, ἀγωνιστὲς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, ξένους περιηγητὲς, πολιτικοὺς καὶ θρησκευτικοὺς ταγοὺς, τὸν Ἅγιο Νεκτάριο ὡς διευθυντὴ τῆς Ριζαρείου καὶ ἓνα πλήθος ἀνθρώπων ποῦ θὰ νιώθεις ὅτι σὲ καλωσορίζουν καὶ σὲ συνοδεύουν ὅταν πηγαίνεις στὴ δουλειά σου, ὅταν ἐπιστρέφεις στὸ σπίτι σου, ὅταν βγαίνεις νὰ ψυχαγωγηθεῖς ἢ νὰ προσκυνήσεις στὰ προσκυνήματα τὰ ἐγκατασπαρμένα στὴν Ἀττικὴ γῆ, ἔστω καὶ καμμένη ἀπὸ τὶς τελευταῖες πυρκαγιὲς τοῦ Ἰουλίου¹¹.

Ἐκεῖνο ποῦ ἔχει σημασία εἶναι νὰ μὴ δημιουργήσουμε «*πολιτιστικὰ πάρκα*» ξεχωρισμένα σὲ ἱστορικὲς περιόδους, «*σὰν κάτι νεκρό, ἐξωτερικὸ ποῦ παραβλέπει κάθε παρεμβολὴ τοῦ σύγχρονου κόσμου*»¹². Ἀσφαλῶς καὶ δὲν θὰ ἀποκλείσουμε τὴν ἀναζήτησι συγκροτημένων δρομολογίων γιὰ καλύτερη γνωριμία μαζί τους¹³. Ἦδη τὸ ἔχουμε σημειώσει. Χαιρετίζουμε μάλιστα μὲ καλὴ διάθεση ὅλες τὶς προσπάθειες ποῦ γίνονται καὶ ἀπὸ ἄλλους φορεῖς γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ παρελθόντος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς γύρω περιοχῆς εἴτε μὲ ἔκδοση χαρτῶν, εἴτε ὁδηγῶν εἴτε μὲ ἔργα ποῦ περιορίζουν τὴν κυκλοφορία τῶν αὐτοκινήτων καὶ ἐνθαρρύνουν τοὺς πεζόδρομους κ.λπ.

Ὅτιδήποτε γίνεται πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση μπορεῖ ν' ἀποτελέσει σημεῖο στήριξης καὶ τῶν δικῶν μας προσπάθειῶν γιὰ τὴν ποιμαντικὴ ἐνεργοποίηση τῶν μνημῶν μιᾶς πόλεως ἢ τῆς μνήμης τῶν πόλεων. Ἀρκεῖ νὰ μὴν ἐπιδιώκει μία «*μουσειακὴ*» ἀντίληψη τῆς χρήσεως τῶν χώρων ἀκόμα καὶ προκειμένου περὶ ἐκκλησιῶν ποῦ θὰ θεωροῦνται ὡς τόποι ἐπισκέψεως καὶ μόνο. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ ὑπῆρχε περιθώριο νὰ λεχθοῦν πολλὰ καθὼς καὶ γιὰ τοὺς κινδύνους ἑνὸς τουρισμοῦ ἀσέβαστου τόσο γιὰ τὸ παρὸν ὅσο καὶ γιὰ τὸ παρελθόν — γιὰτὶ ὄχι καὶ γιὰ τὸ μέλλον — αὐτοῦ τοῦ τόπου. Ἀντίθετα ἢ ἀντίληψη ἑνὸς τουρισμοῦ ὑπὸ τὴν ὀπτικὴ τῶν θεραπευτικῶν τοῦ ἀποτελεσμάτων μᾶς βρῖσκει πρόθυμους νὰ τὸν υἰοθετήσουμε (*θεραπευτικὸς τουρισμὸς*).

Ἡ ἁγία Φιλοθέη μετὰ τῆς συνόδου τῆς ἐν τῇ ἡμετέρῃ πόλει ἁγίων Πατρισίων.
Τοιχογραφία ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ὑπὸ Φ. Λέως Κόντζη.

Δημήτριος Φερούσης, Φιλοθέη Μπενιζέλου, Ἡ Ἀθηνῶντινα Κυρά, Ἀθήνα, ἐκδ. «Ἀστὴρ», 1982, σ. 203.

Ἐν τούτοις ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο θὰ σκοπεύει μία ποιμαντικὴ πρακτικὴ τῆς ἐνεργοποίησης τῶν μνημῶν μιᾶς πόλεως θὰ εἶναι ἡ ἐνότητα καὶ ὄχι ἡ ἀπομόνωση, τὸ ὅλο καὶ ὄχι τὸ ἀτόσπασμα, τὸ σύνολο καὶ ὄχι τὰ χιλιά κομματάκια. Κι ὅταν τὰ μαζέψεις καὶ τὰ ἔχεις μπροστά σου αὐτὰ τὰ χί-